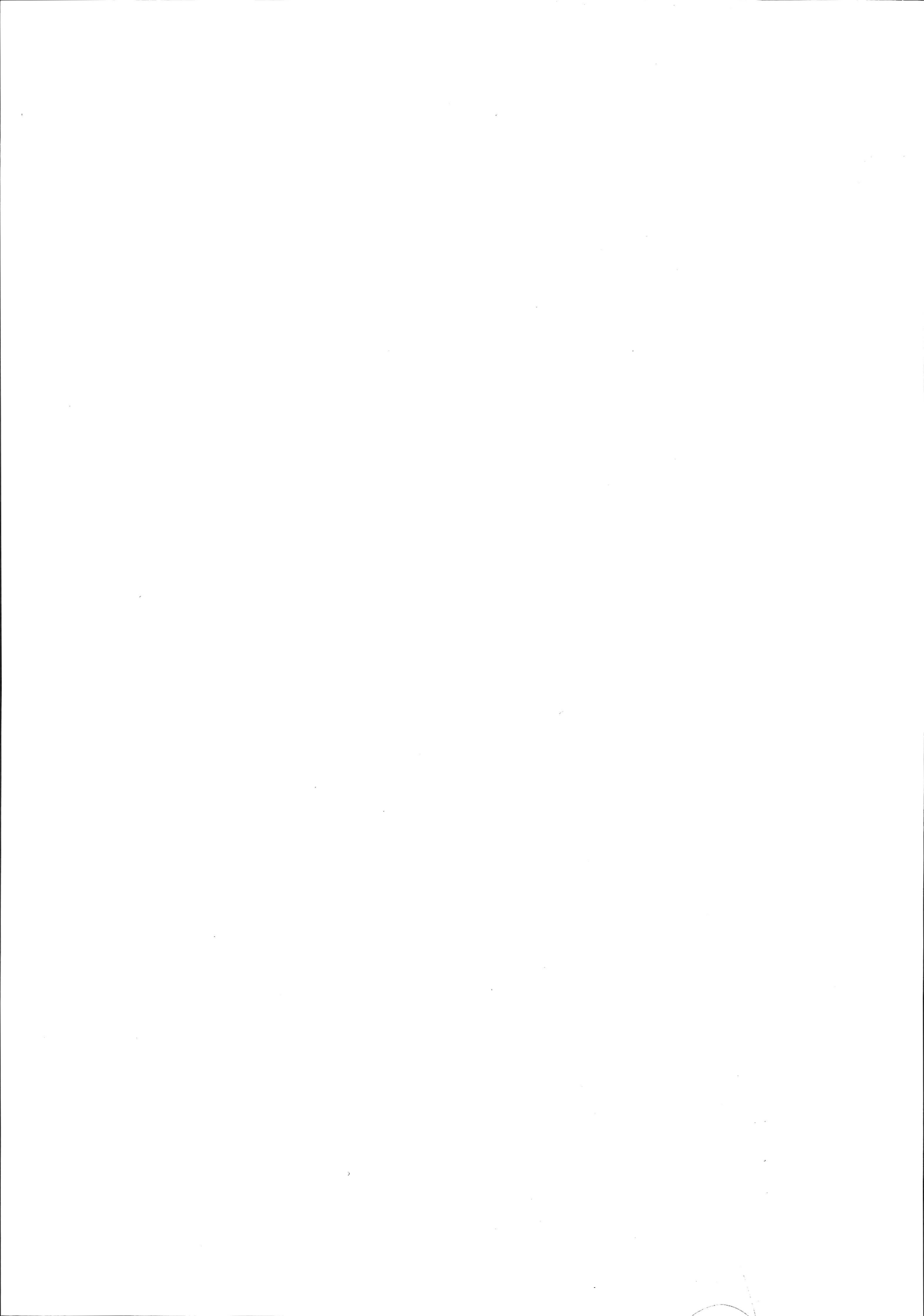

SZEMLE

GONDOLATOK RÓMER FLÓRIS EMLÉKTÁBLÁJÁNÁL HALÁLÁNAK 100. ÉVFORDULÓJÁN AZ AQUINCUMI MÚZEUMBAN

1873-ban jelent meg Rómer–Desjardins szerkesztésében a „Magyar Nemzeti Múzeum feliratos emlékei” című monográfia, máig alapvető kézikönyv.

Az értékelhető 600 felirat közül (kőemléken, viasz-táblán, téglán, terracottán, bronz- és csonttárgyon maradtak fenn a latin nyelvű szövegek) 234 darab aquincumi lelőhelyű. A 395 kőfeliratból 191 származik Aquincumból, illetve a főváros területéről, ami az ország egész anyagának mintegy a fele. E feltűnő arányra Rómer külön felhívta a figyelmet a mű előszavában a következő érvelést fűzve hozzá magyarázatul: „A Magyar Nemzeti Múzeum felírást római köveinek sajátos érdekességét emeli az, hogy azon emlékek majd mind ugyanegy vidékről, legnagyobbbrészt a mai fővárosunk környékéről valók. Itten a lelőhelyek ugyanegy volta a történelmi egységgel összeesik és éppen ez az, ami nemzeti intézetünk ebben örökségének kiváló, és Európa más nagyobb múzeumaiban is alig feltalálható előnyét képezi.”¹ Rómer felismerése szerint Aquincum „a magyar főváros ősrégi magját” jelképezi.² Hazafias érzésből nemzeti üggyé emelte az aquincumi feliratok és egyéb tárgyi emlékek gyűjtése, tudományos értékelése mellett a pest-budai ókori romok megőrzését és bemutatását. Bizonyára ez az oka annak, hogy Pesten töltött minden éve (1862–1878 között) dokumentumokkal alátámasztható eredményekkel vitte előbbre Aquincum jövőjét.³

„Hiszem, hogy a római világalom történeti jelentőségét hazánkra nézve éppen nem szabad nem ismerünk, mellőznünk, vagy felületesen átugornunk”... „nélkülözhetetlen ez mindazoknak, kik az Óvilág nagy nemzetének hazánk területén való működéséről és viszonyairól biztos adatokat keresnek”,⁴ írja „A Magyarország területében Pannoniában fennmaradt néhány római várnáról” című alapvető tanulmányában 1862-ben. Brigetio, Fenékpusztá, s többek között Aquincum felszínen látható ókori romjait azonosítja az 1699-ben felmért, s *Marsigli* művében 1716-ban megjelent pannoniai castrumok ábráival, szövegmagyarázatával. Figyelemre méltó, hogy a 19. század közepén Óbudán és Pesten 3 „várna” körvonalait, romcsoportozatát még fel tudta ismerni: a Duna jobb partján az Aquincumi legióstábor és a polgárváros négyszögeit, a bal parton Transaquincumét.⁵ Rómer szóban forgó dolgozatának fő érdeme annak a részletezése, mi és mennyi tűnt el a római „castrumok” épületállományából az 1700–1850 közötti másfél évszázad alatt. Megdöbbeneti a romok vésses pusztulása, azért szükségesnek tartja, – ahogyan később írja – „...a római nagyszerű telepnek egy részét tudományilag feltárnunk és az utókor-nak átadnunk. Ezen munkával befogjuk Európa többi

népeinek bizonyítani, hogy e tekintetben is sorába akarunk lépni.” E tervet továbbfejlesztve elhatározza, „a rendszeres ásatások révén találtakat egy múzeumba gyűjtve” a nagyközönség számára is hozzáférhetővé kell tenni.”

Első és legfontosabb teendőként – az 1863–5 években *Zsigmondy Gusztáv* mérnökkel felméri és Óbuda kataszteri térképén rögzítik a még felszínen mutatkozó ókori épületmaradványokat, utcaszakaszokat, a fontosabb kőemlékek lelőhelyét. E hatalmas munkát megszakításokkal évekig folytatták, esetenként 1878-ig szaporodnak bejegyzéseik az 1:1000-es térképszelvényeken, illetve készülnek az 1:50-es, 1:200-as részletrajzok és a részletező ábrák, amelyek ma az Országos Műemléki Felügyelőség Adattárában találhatók.⁶

A jelenleg Óbudán dolgozó régészek számára a Rómer–Zsigmondy-féle térkép különböző meglepetésekkel szolgál. Mindenekelőtt kiemelendő, hogy váratlanul sok római út és utca burkolatát ismerték meg fel és rajzolták le a múlt század 60-as, 70-es éveiben. A „Belsőség 4-es”, „6-os és 7-es” szelvényei mutatják, hogy több mint száz méter hosszan követhetők voltak még olyan római utak, amelyekre azóta már senki sem emlékezhet. Azonosítható volt még többek között pl. a legióstábor északi kapujából Brigetio irányába és a nyugati táborkapuból a Solymári völgy irányába kifelé távolsági út. Ezek az adatok a mérőföldkövek számadataival kapcsolatos korábbi bizonytalanságokat is megoldották.

Az útszakaszok mellett külön csoportba foglalhatók az összefüggő épületmaradványok, amelyeket még lépten-nyomon felmérték a térkép készítői. A „Belsőség, 7, 12, 15, 17, 20 szelvény”-sor a Bogdányi úton, Kiscelli u.-ban Polgár és Kórház utcában stb., csupa olyan épületmaradványt ábrázol, amelyeknek azóta nyoma veszett. Egy részüket sikerült a legújabb ásatások eredményeivel értékelhető-értelmezhető alaprajzzá kiegészítenünk.⁷

Rómer óbudai épületfelméréseinek az értékét még egy további rajzanyag is fokozza, kéziratot hagyatékának a legértékesebbje, a *Jegyzőkönyvek* tartalmaznak.⁸ E kis noteszek 1861-től a 80-as évekig vezetett folyamatos naplónak a fejezetei. A szöveget váltakozva németül és magyarul írta és könnyű kézzel odavetett rajzokkal illusztrálta. Az ábrák a legjobb fényképnél is többet nyújtanak, a lényegét örökítették meg. Jelen összefüggésben az Óbudáról származó aquincumi épületfaragványok fontosak. Egyrészt szokatlan a 19. században, hogy az ókori feliratok, sírkövek és szobrok mellett figyelemre méltatta az épületdíszeket, néha a szerényebb faragványokat is. Másrészt – s ez máig

példa nélküli – jártában-keltében az ország távolabbi pontjain is felismerte az aquincumi eredetű darabokat, majd fáradságos munkával nyomozott a vidékre került, kastélyok bejáratát vagy falát díszítő emlékek származási helye iránt.⁹ E sokszor kalandos sorsú „leletek” útja a magyar műtárgy-gyűjtés külön fejezetébe kínálkozik. A római faragványok díszítőelemként való felhasználásának a divatja idején az aquincumi darabok gyakran vándoroltak főúri palotákba és vidéki udvarházakba.

Az aquincumi terepmunkák és az országos gyűjtőutak során azt tapasztalta Rómer, hogy a régészeti emlékek megsemmisülésének legfőbb oka a tudatlanság, „a sok régi lim-lom” szemétre kerül, mert eredetét nem ismerve értékét sem becsülik!¹⁰ A széles tömegeket fel kell tehát világosítani a múlt jelentőségéről, meg kell tanítani az anyag felismerésére. E cél érdekében részletes tervet dolgozott ki.

„Műrégészeti Kalauz” című első magyar (maig egyetlen!) régészeti kézikönyvét Rómer 1866-ban jelentette meg. „Ásatások és a leletek megőrzése” c. fejezetben írja: „Az őskori régészeti Kalauznak célja egyedül nem az, hogy a hazánkban véletlenül talált műdarabokra ráismerjünk és azokat meg is őrizzük, hanem, hogy némileg utasítást is adjon, miszerint az ásatásokat okszerűen vezessék, hogy azokból a tudománynak minél nagyobb haszna lehessen.”¹¹ Módszere roppant egyszerű: minden korszak jellegzetesebb leletfajtaíró rajzos ábrát és néhány soros jellemzést ad. A „Római műemlékek” c. fejezet (78–100. old.) példái nagy többséggel Aquincumból valók, s mutatják e változatos emlékműanyag magas színvonalát. Így például a 119. ábra íves falazat falfestményel, a 123. ábra mozaikokról, a 130. ábra hypocaustum-fűtésről készült. A 131. ábra téglasírokat mutat mellékletekkel, a 132–133. ábrák fémtárgyakról szólnak stb. ... A régészeti kézikönyv a vártnál lelkesebb fogadtatásra talált. Hatására ország-szerte közgyűjtemények és magángyűjtemények szerveződtek.

A „Műrégészeti Kalauz” sikere nyomán 1867-ben az Országgyűlés megbízta Rómert egy régészeti kiállítási anyag összeállításával és „őrzésével”, amit a magyar állam a Párizsi Világkiállításra küldene. Rómer a vitrinekbe kerülő tárgyak magyarázatául francia nyelvű katalógust szerkesztett.¹² A római kort reprezentáló darabok többsége a főváros területéről való: Aquincum ekkor szerepel először külföldön.

1868-ban Rómer beszámolót készített a párizsi útról, s részvételéről a 2. Nemzetközi Ősrégészeti és Embertani Kongresszuson, amelyen előadást is tartott. A jelentésben felveti azokat az előnyöket, amivel egy *Budapesti megrendezendő nemzetközi konferencia járna*. „A szakemberekből álló népes gyülekezet” a hazai régészetet bekapcsolná a nemzetközi kutatásokba.¹³

1869 első napjaiban (MTA Archeologiai Bizottmánya január 5-i jegyzőkönyvének 13. pontja) Rómer megérzően ecseteli, amint „Óbudán vandál módon szétverték”... „az előkerült római épület maradványait, ill. a gyönyörű falfestményeket és stukkókat, amelyeket kiásatván, úttöltelékül használhattak”. (A helyszín a mai Szentendrei–Búvár–Folyamőr–Meggyfa u. közötti

terület; a több, mint száz évvel korábban előkerült ókori épület folytatását 1974–1984 között tárták fel a Budapesti Történeti Múzeum régészei.)¹⁴ A romok mentése érdekében Rómer a beadványok sorozatát küldi az illetékes hatóságokhoz, követeli, hogy „jövőre az ily botrányos rombolások ne forduljanak elő.” Még ez évben ugyanilyen kitartóan küzd az aquincumi aquaeductus bontásának leállításáért. Munkamódszérére jellemző, hogy a hivatalok gyors válaszát közzéteszi az Archeologiai Értesítőben, bátorítva, hasonló cselekvésre buzdítva a szakembereket. Egyidejűleg a szélesebb nyilvánosságot is tájékoztatja, a fővárosi romok védelmében kiadott hatékony intézkedések teljes szövegét pl. a Jókai által szerkesztett „Hon” c. folyóirat 1869. január 26-i számában is közli Rómer kommentárjával. A szakemberek toborzásával, a nagyközönség befolyásolásával egyidőben a felső körök támogatását is igyekszik megnyerni a műemlék-ügy számára.

Az Archeologiai Értesítőben 1869-ben Rudolf trónörökös óbudai látogatásáról számol be. A szövegből megtudjuk, milyen körültekintően készítették elő a kirándulás látnivalóit Rómer és Zsigmondy. „Mennyire érdeklik az ó-budai régiségek a királyi családot, abból is kitűnik, hogy tudtunkkal ez már a harmadik látogatás a római főváros területén. 1820-ban az uralkodó atyja szemlélte az akkor még épebb állapotban feltűnő ókori városi romokat, melyek már a mai nap egyedül némely falmaradványokon láthatók. ... Tavaly ápril hóban Ő Felsege jelen volt VETVRIA kősrja kiásásánál; május 8-án pedig a koronaherceg rándult ki a koronavárosba, hogy ottan őskori történelmi tanulása alkalmával tapasztalatilag megismerkedhessék a régi város maradványaival.”¹⁵

Az 1869. év egyébként is jelentős az Aquincum-kutatás szempontjából. Rómer ugyanis „szorgalmazva Buda és Pest régiségeinek összegyűjtését”, kéri, hogy „a főváros közgyűlései is ezen eszmét magukévá tévén... a begyűlendő tárgyak számára alkalmas helyiséget kijelöljenek és gondoskodjanak, hogy azok kellőleg számozottván jegyzőkönyvbe iktattassanak.” Az Aquincumi Múzeum létesítésének is ez a felhívás teremti meg az alapját.¹⁶

1870-ben kiadták az első rendeletet a fővárosban előkerülő régiségek védelméről. „Ha valamely épület lebontása, vagy új épület alapzatának ásása közben régiségek, pl. kőkoporsó, emlékszerű faragványok, edények, fémek, kőületek, felírások stb. találatnak, ezt a találó a főváros tanácsának azonnal bejelenteni és ennek intézkedését a talált tárgy érintetlenül hagyásával bevárni tartozik. A fővárosi tanács a nemzeti múzeum igazgatóságát a jelentésről haladék nélkül értesíti.”¹⁷ Az intézkedés jelzi a következetesen átgondolt terv megvalósíthatóságát. Ezért, Rómer még ebben az évben jó előre, telekkönyvi kimutatást készít Zsigmondy Gusztávval a Papföldön ásatás céljára felhasználható, illetve romkert kialakítására szánt területről, ami a Szentendrei út mindkét oldalát jelentette, az aquaeductustól keletre és nyugatra. (A HÉV-pálya ekkor természetesen még nem létezett...) Anélkül, hogy Rómerék megkezdett munkáját ismertük volna, 1960-ban

ugyanazt a feladatot végeztük el Vladár Ágnessel és Hajnóczy Gyulával az akkori állapotnak megfelelően, amikor újra megcsillanni látszott a római polgárváros nyugati romterülete feltárásának a reménye.¹⁸

Óbuda mellett a Duna bal partjára is kiterjedt Rómer figyelme: 1871-ben kiadja „*A régi Pest*” című művét. Azt a történeti értékű hagyatékat kívánja megörökíteni, ami „talán már nem sokára a hasztalan lom közé fog hanyattatni” „a napról-napra mindinkább változó és majdan föl nem ismerhető pesti belvárosban.” „Ami hiteles kútfők nyomán ma még kitudható... fenntartassék, közzé tétessék.”¹⁹ *Contra-Aquincum*²⁰ és *Transaquincum*²¹ lokalizálásával, korábbi térképek kiértékelésével foglalkozik, valamint pesti lelőhelyű római emlékekkel.

Ugyanebben az évben (1871) az Archaeologiai Értesítőben emlékezik meg a Flórián-téri római fürdő bejáratának az átalakításáról. A száz éves védőépület „rontja a tér látványát”, ezért átboltozzák a földalatti romok térségét, a vas csigalépcső lejárata aknafedéllel takarják, kiemelve a burkolat síkjából a fürdő területét „a szekerek rombolásai ellen.”²²

1872-ben a magyar kormány a műemlékek lajstromozására, felvételére és gondozására ideiglenes bizottságot alakított. Rómer sok irányú fáradozása „a fogyó romok megőrzéséért” nem maradt tehát hatástalanul. E dátumtól számítjuk a szervezett magyar műemlékvédelem kezdetét.²³ Sürgette továbbá a városi hatóságok múzeumpártoló magatartását, a múzeum számára megfelelő helyiség biztosítását. A Rómer által javasolt városi múzeumtípus később a Fővárosi Múzeum létesítésénél, gyűjtési tevékenységének kialakításánál is irányadó volt.²⁴

A 6. Nemzetközi Embertani és Ősrégészeti Kongresszusra utazott 1874-ben Rómer Stockholmba, s magával vihette a magyar állam megbízólevelét, amellyel 1876-ra Budapestre hívja e szakmai gyülekezetet.²⁵

A következő év a kongresszus előkészítésével telt el. Nagymagyarország egész területéről gyűjtötték be a jellegzetes és jelentős régészeti anyagot a fővárosi kiállításra. Egyidejűleg helyszíneket kerestek a főváros közelében különböző történelmi korszakok településeinek, temetőinek a bemutatására. A kialakult nemzetközi gyakorlathoz híven ugyanis a kongresszus résztvevőit egy-egy napos kirándulások keretében kívánták ásatásokkal, kis kiállításokkal megismertetni. A válogatás vitákat váltott ki, Rómer utólagos beszámolója szerint egyedül a római-kor bemutatása nem okozott gondot a rendezőbizottságnak, hiszen *Aquincum romjai* „*Budán és Pesten*” egyértelmű látványosságokat ígért...²⁶

Ez az alkalom a legjobbkor jön a szakembereknek, akik évek óta sürgetik Aquincum tervszerűen, tudományosan irányított feltárását. 1875 nyarán *próbaásatást* tartottak a Papföldön s ez fontos momentum az Aquincum-kutatás számára... Az eredményt összefoglaló jegyzőkönyvben Rómer így ír: „A próbaásatásokat megvizsgáltuk és mondhatjuk, hogy a főhercegnek némileg igaza volt, midőn azt állítá: íme a magyar Pompeji! Igaz, de mi nem vagyunk ám olaszok, hogy ilyen helynek becsét méltányolni tudnók. Évek hosszú során

át tétlenül néztük és nézzük, mint tűnnek el a vízvezetés pillérei, évek óta járunk a római téglákból, terra sigillata darabokból, festett fal- és gyönyörű stucco díszítményrészekből készült szentendrei országúton... Ma szántanak, ahol Aquincum ezen része állott!” „Az eddigi ásatások csak a rablási turkálások közé tartoztak, csak a felületből kiálló kövek és téglák nyeresét vették célba.”²⁷ Örömmel nyugtázza, hogy e korszak lezárult és bejelenti a szakszerű ásatások megkezdését. 1876-ban a Budapesten megtartott 8. Nemzetközi Embertani és Régészeti Kongresszus nagy sikert hozott. Aquincumot Rómer egy napos kocsikirándulás keretében mutatja be. A látóvalókat az évek során számtalanszor végigjárt útvonalon, a jól bevált módszerrel ismertette a külföldi kollégákkal és érdeklődőkkel az összeszokott „csapat” (Rómer, Hampel, Gömöri-Havas, Torma, Zsigmondy). „Tájékoztatásul Zsigmondy Gusztáv kir. mérnök által készült térkép mutattatott, hogy a régi alsó-pannóniai főváros fekvéséről és kiterjedéséről kellő fogalmat szerezhessenek. A hajógyárszigeten a hírneves fürdőhely minden melléklettől mentesen és egészen kitisztítva érdekes tanulmányul szolgáltak.” A romokat Zsigmondy ugyancsak „a szükséges rajzokkal magyarázá.”²⁸ A kocsik ezután az aquaeductus mellett a Papföldi romokat érintve, a Római-fürdői Tó vendéglőbe tértek be. A hangulatos összejövetelről több beszámoló emlékezett meg a napi sajtóban.²⁹

1878–79-ben megkezdődhetnek Aquincumban – a Papföldön – a Rómer által másfél évtizeden át szorgalmazott szakszerű régészeti feltárások. Ő maga akkorra már elhagyta a fővárost, elfoglalta Nagyváradon a felkínált tudományos kanonoki tisztséget.³⁰ Nagyvonalú régészeti programja, aminek minden lépcsőfokát következetesen végigküzdötte, voltaképpen befejeződött.

Tudományos kutatómódszerét tekintve Rómer úttörőnek számít. Ipolyi Arnolddal együtt,³¹ koruk „természettudományos összehasonlító módszereit” nálunk először alkalmazták, vagyis a tárgyi emlékek és az írott források egybevetését, a tárgyak és a lelőköri körülmények pontos, szemléltető leírását, valamint a technikai adatok rögzítését, magyarázatát. Mindezt a történelmi szintézis megteremtéséért, a különböző tudományok kapcsolódásának a szükségességét hirdelve, a mai komplex kutatások előfutáraként.³² 1889-ben jelentek meg az első részletes tudományos beszámolók³³ az aquincumi ásatásokról bizonyítva, hogy a Rómer által oly sokféle úton-módon előkészített feltárások és a romterület műemléki bemutatása, módszerében is őrizte és továbbfejlesztette az „általános európai és hazai összefüggésben gondolkodó és cselekvő” tudós koncepcióját.³⁴

1889. március 8-án, halálának 100. évfordulójára emlékezve, Rómer Flóris emléktábláját megkoszorúzták az Aquincumi Múzeum falán azok a budapesti intézmények, amelyeket e kiváló és fáradhatatlan tudós alapított, vagy segített nemzetközi hírnévhez. Az új lakótelepek magas házai valamint ipari létesítményei erdejében szorongó aquincumi romterület – mely visszhangzik a többsávos autótút, az esztergomi vasút és a

helyiérdekű vasút zajától —, már semmiben sem emlékeztet a száz év előtti hangulatra, amit Rómer és a korabeli krónikások olyan jellegzetesnek találtak. Megdöbbentő módon azonban semmit sem változtak a feladatok és a velük járó problémák.

Rövidítések

<p>AÉ ArchKözl BpR <i>Hampel</i> 1871</p> <p><i>Kaiser-Póczy</i> 1985</p> <p><i>Kanozsay</i> 1965</p> <p><i>K. Végh</i> 1988</p> <p>RégDolg <i>Rómer</i> 1862</p>	<p>Archaeologiai Értesítő Archaeologiai Közlemények Budapest Régiségei <i>Hampel J.</i>: Aquincum történetének vázlata. ArchKözl 8. 1871. 158–197.</p> <p><i>Kaiser A.-Póczy K.</i>: Budapest római öröksége. Budapest 1985. <i>Kanozsay M.</i>: Rómer Flóris (1815–1889). RégDolg 1. 1958. 13–48. <i>K. Végh K.</i>: A Budapesti Történeti Múzeum első félévszázada (1887–1938). Budapest 1988. Régészeti Dolgozatok <i>Rómer F.</i>: A Magyarország területében Pannoniában fennma-</p>	<p>radt néhány római várnáról. ArchKözl 3. 1862. 53. <i>Rómer F.</i>: Műrégészeti Kalauz különös tekintettel Magyarországra. Pest 1866. <i>Rómer F.</i>: Képes Kalauz a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiséggyűjteményében. Pest 1870. <i>Rómer F.</i>: A régi Pest. Pest 1871. <i>Rómer F.-Desjardins E.</i>: A Magyar Nemzeti Múzeum római feliratos emlékei. Pest 1873. <i>Rómer F.</i>: Compte rendu de la 8e Session du Congrès International d'Antropologie et d'Archéologie préhistorique. Budapest 1878.</p>
--	---	--

Jegyzet

1. *Rómer-Desjardins* 1873. 9.
2. *Rómer* 1871. 4.
3. Erről részletesen *Póczy K.*: Rómer — Aquincumért c. előadása a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat Rómer-Emlékkülésén 1989. október 19-én.
4. *Rómer* 1862. 2.
5. *Rómer* 1862. 10–11. ábrák.
6. *Hampel* 1871. 161. arról tudósít, hogy „Aquincumról, miként értesülünk, Rómer szándékozik behatárolni a topográfiai tanulmányokon alapuló nagyobb terjedelmű monográfiát közrebecsátani...” A *Rómer-Zsigmondy*-féle felmérések az Országos Műemléki Felügyelőség nyilvántartásában 10.837–840, 10.861–878, 14.612–622, 625–657, 632, 673. leltári számokkal szerepelnek.
7. *Póczy K.*: Rómer Aquincum romjaiért. Műemlékvédelem 32. 1988. 209–213.
8. *Tombor I.*: Rómer Flóris útijegyzetei. Művészettörténeti Értesítő 1954. 276–278.
9. *Erdélyi G.*: Rómer Flóris jegyzeteiből. RégDolg 1. 1958. 49–63. Óbudán talált kőemlékekről készült többek között a XI. füzet 112. rajza, budakeszii épületfaragványokról és szoborról a XIII. füzet 131–132. ábrái, Margitszigeten feltárt sírkőről a XXIV. füzet 107. lapja.
10. *Rómer* 1862. 53.
11. *Rómer* 1866. 102.
12. *Rómer F.*: Catalogue spécial du Royaume de Hongrie ... Paris 1867.
13. *Banner J.*: Rómer Flóris emlékezete. RégDolg. 1. 1958. 15.
14. *Rómer F.*: Régiségeink ismertetése és megóvása érdekében. AÉ 1. A szóban forgó római épület a III. Búvár-Szentendrei-Folyamőr-Meggyfa u. által határolt területen fekszik, falfestményei — mozaikpadló — stukkói miatt vált ismertté. 1973–1983 között Wellner I., Parragi Gy. és Szirmai K. tárták fel az ókori épületcsoportot.
15. *Rómer F.*: Rudolf koronaherceg Ó-Budán. AE 1. 1869. 237–40.
16. *Rómer F.*: Előterjesztés az alakítandó városi múzeumokról. Századok 1869. 192–193. Majd újra: Városi múzeumaink. AÉ 4. 1871. 309–315. A felhívások hatását és eredményét értékeli *K. Végh* 1988. 9.
17. *Zsigmondy G.*: A régészeti leletek ügyének szabályozása a főváros területén. AÉ 7. 1887. 189. Zsigmondy a Közlekedésügyi Minisztérium műszaki főtanácsosa volt, Rómer a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium segítségével kérte ki „esetenként” az óbudai munkákhoz közreműködőként. Ilyen beadványokról szól az AÉ 1. 1869. 44.
18. *Kaiser-Póczy* 1985. 34.
19. *Rómer* 1871. 4.

20. Nagy L.: Az Eskü-téri római erőd, Pest város őse. Budapest 1947 helyesbíti Rómer évszázaddal korábbi elképzelését.
21. Halitzky A.: A' Pesti Duna partján a' régi Római Aquincum által ellenében felállított hídvárról. Tudományos Gyűjtemény 1820. III. 9–26. még részletezően leírja és pontos felméréssel ismerteti a castrum romjait.
22. Rómer F.: Kivonat a magy. tud. Akadémia archaeologiai bizottsága 1871. június 21-én a m. n. múzeumban tartott IX. rendkívüli ülésének jegyzőkönyvéből az Ó-budai Flórián téren álló római fürdő bejárásának átalakításáról. AE 5. 1871. 157–158.
23. Kaiser-Póczy 1985. 22.
24. K. Végh 1988. 9.
25. Kanozsay 1965. 6.
26. Rómer 1878. Résultats généraux du mouvements archéologiques en Hongrie. Budapest 1877–1878.
27. Rómer F.: Ó-budai ásátások. AÉ 9. 1875. 111–113.
28. Kaiser-Póczy: 1985. 21. és a 7. kép Zsigmondy rajzáról.
29. K. Végh 1988. 10. idézi Borostyáni Nándor: „Régészeti kirándulás Aquincumban” c. cikkét a Vasárnapi Újság 1876. VII. hó 3. számából, a kongresszus szóban forgó óbudai látogatásának a beszámolójával.
30. Kanozsay 1965. 7.
31. Ipolyi A.: Magyar Műtörténeti Tanulmányok. Budapest 1873. I. 560.
32. Kanozsay 1965. 9.
33. Gömöri-Havas S.: Ó-buda – Aquincum. Az 1880–1888-ik évi ásátások kezdete és lefolyása. BpR 1. 1889. 28–32.
34. Bóna I.: Rómer Flóris az ősrégész. RégDolg 1. 1958. 23.

KLÁRA PÓCZY

GEDANKEN VOR DER GEDENKTAFEL VON FLÓRIS RÓMER AM 100. JAHRESTAG SEINES TODES IM MUSEUM VON AQUINCUM

Mit der fortlaufenden, fach- und planmässigen Ausgrabung des Ruinenfeldes der Bürgerstadt von Aquincum wurde am Nordrand der ungarischen Hauptstadt am „Papföld” 1879 begonnen. Von dieser Zeit an erschienen all jährlich Berichte über die Erschliessung von Amphitheater, des grossen öffentlichen Bades, der Wohnhäuser und Sanctuarien. Aber selbst den fachleuten ist die Vorgeschichte, die Vorbereitung dieses grossangelegten wissenschaftlichen Unternehmens kaum bekannt, deren sämtliche Fäden zur Person Rómers zurückführen.

Rómer hielt sich zwischen 1862 und 1878 in Pest auf, damals kündigte er sein archäologisches Programm in Landesausmass an, in dem Aquincum eine hervorgehobene Rolle zukam. Rómer behandelte das Erbe von Aquincum als den „uralten Kern unserer Hauptstadt”. Nationales Selbstbewusstsein durchdringt den Plan Rómers, dessen Wesen darin besteht, „einen Teil der grossartigen römischen Siedlung wissenschaftlich zu erschliessen und der Nachwelt zu übergeben. Auch mit dieser Arbeit werden wir den anderen Völkern Europas beweisen, dass wir uns ihnen auch in dieser Hinsicht anschliessen wollen. ”Ein weiteres Ziel ist, dass...” durch die systematische Ausgrabung des ungarischen Pompeji und Herculaneum, die Funde in ein Museum gesammelt” dem Publikum zugänglich zu machen.

Das Lebenswerk Rómers von dieser Entfernung aus überblickend, ist es gut ersichtlich, dass er zwecks Lösung der Aufgabe im Laufe von anderthalb Jahrzehnten einen detailliert durchdachten Plan konsequent durchgeführt hat. Als ersten Schritt identifizierte er die in der „modernen” Stadt allseits ersichtlichen Gebäudeüberreste der Römerzeit, mit den auf den Stadtbildern von Óbuda im 17–18. Jh. dargestellten monu-

mentalen Ruinengruppen, wobei er feststellte wieviele inzwischen zugrundegegangen sind. Mit vieljähriger fortlaufender Arbeit legte er auf den Katasterkartensegmenten von Buda die in der zweiten Hälfte des 19. Jhs auf der Oberfläche ersichtlichen Mauern, Strassenabschnitte, Gebäudekomplexe der Römerzeit fest. In seinen Niederschriften verzeichnete er eigenhändig die in Budapest befindlichen und die in die Provinz verschleppten Steindenkmäler, Steinskulpturen, Statuen. Gelegentlich der Systematisierung und Publikation der beschrifteten Denkmäler aus der Römerzeit im Ungarischen Nationalmuseum, veröffentlichte er mehr als 300 Inschriften aus Aquincum, was damals etwa die Hälfte des im Museum verwahrten Materials darstellte. Er berichtete fortlaufend in Fachzeitschriften über das Erscheinen anderer Funde in Aquincum und auch über deren „barbarische” Vernichtung!

Einen Grossteil seiner Energie nahm der Kampf mit den Behörden in Anspruch, womit er sie überreden und zwingen wollte Denkmalschutz-Massnahmen zu treffen und das nicht ohne Erfolg. Die zum Schutze der auf dem Gebiet unserer Hauptstadt anzutreffenden Ruinen, archäologischen Objekte und Kunstschatze erlassenen Verordnungen sind ausnahmslos als Ergebnis der offiziellen Eingaben und den in den Tageszeitungen erschienen Artikel Rómers entstanden.

Im Interesse dieser Aufgabe musste er dieses ungewöhnliche Thema der öffentlichen Meinung des Landes, von den oberen einflussreichen Kreisen beginnend, über das städtische Bürgertum, bis zu den Bauern klar machen. Zu diesem Zweck veröffentlicht er der Reihe nach seine wissenschaftlichen, tatsächlich aber auch popularisierenden Werke: den „Művészeti Kalauz” (Kunstarchäologischer Führer) und den „Ké-

pes Kalauz" (Illustrierter Führer) über die archäologische Sammlung des Ungarischen Nationalmuseum. Darüber hinaus musste er aber die zuständigen Behörden zwecks Sicherstellung der materiellen Grundlage von der Bedeutung der Aufgabe und ebenso die Presse von der Aktualität des Unternehmens überzeugen. Im Rahmen der Kampagne organisiert er wiederholt Ausflüge für die Mitglieder des Herrscherhauses zu den Ruinen von Aquincum.

Seine Bemühungen blieben nicht ohne Erfolg: er konnte im Jahre 1867 im staatlichen Auftrag, an der Pariser Weltausstellung in einigen Schaukästen archäologisches Material vorführen, die Römerzeit repräsentierten auch jetzt die schönsten Funde aus Aquincum. Mit diesem und mit dem in französischer Spra-

che verfassten Führer erzielte er grossen Erfolg. Dies war die erste Vorführung der Denkmäler von Aquincum im Ausland. Einige Jahre später setzte Römer durch, dass im Jahr 1876 ein internationaler „urzeitlicher archäologischer“ Kongress in Budapest abgehalten werde. Zu den Vorbereitungen dieses bedeutenden Ereignisses gehörte eine Probegrabung auf dem „Papföld“, auf dem Ruinengelände von Aquincum. Im Jahre 1876 besichtigten ausländische Fachleute im Rahmen eines eintägigen Ausfluges die Überreste Römerstadt in Óbuda.

Der Name Aquincums und seine Bedeutung erlangte – dank der Tätigkeit Römers – noch vor den systematischen Eschliessungen internationalen Welturf.

Abbildungen

Abb. 1. Porträt von Flóris Römer.

Abb. 2. Gedenktafel Flóris Römers auf dem Gebäude des Museums von Aquincum.

Abb. 3. Kranzlegung im Frühjahr 1989 der Gedenktafel von Flóris Römer vor dem Museum Aquincum.

Képjegyzék

1. kép Römer Flóris arcképe.

2. kép Römer Flóris emléktáblája az Aquincumi Múzeum épületén.

3. kép Koszorúzási ünnepség 1989 tavaszán Römer Flóris emléktáblájánál az Aquincumi Múzeum előtt. Beszédet mond Fitz Jenő (mellette Selmeczi László. Balról Fodor István, Bóna István és Tóth Endre).

1

2

3